

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

การเกษตรกรรมของไทยในอดีตเป็นกิจกรรมที่ต้องพึ่งพาสมดุลของทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม สามารถจำแนกออกเป็น 2 ระบบหลัก คือ ระบบการทำไร่หมุนเวียน (Rotating Cultivation) ซึ่งจะทำให้เกิดปัญหาการทำไร่เลื่อนลอยได้ จากการย้ายพื้นที่การผลิตไปเรื่อย ๆ และอีกหนึ่งระบบ คือ ระบบการเกษตรเพื่อยังชีพ (Subsistence Farming) ในที่ดินที่เป็นหลักแหล่ง ซึ่งโดยภาพรวมแล้ว ลักษณะของ การเกษตรดั้งเดิม (Traditional Agriculture) จะเป็นระบบการผลิตที่มุ่งการผลิตสู่ครอบครัวเพื่อยังชีพและต้องพึ่งพิงธรรมชาติ กล่าวคือ ทำน่าน้ำฝน หาอาหารจากธรรมชาติ เช่น หาดัก หาลาและของป่า ได้แก่ หน่อไม้ หน่อหวาย เห็ด ผักหวานป่า ตลอดจนสัตว์ต่าง ๆ สำหรับเป็นอาหารในการดำรงชีวิต เครื่องมือและอุปกรณ์ที่ใช้ในการผลิตส่วนใหญ่ผลิตใช้และหาได้เองในท้องถิ่นของตน อาทิเช่น คราด ไถ แอก พรวน จอบ เสียม ฯลฯ ไม่มีเครื่องจักรเข้ามาช่วย ดังนั้นเมื่อเหลือผลผลิตจึงมีแค่เพียงพอสำหรับการดำรงชีพ

ต่อมาเมื่อประเทศต่าง ๆ มีการพัฒนาเศรษฐกิจเข้าสู่ระบบตลาด เพื่อค้าขายแลกเปลี่ยนกันตามหลักความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบ (Comparative Advantage) เข้ามาบีบคั้นแทนที่การผลิตแบบดั้งเดิม เพื่อแสวงหากำไรสูงสุดแล้วแต่กระแสอุปสงค์ที่มีในตลาดว่าเป็นอย่างไร ถือเป็นแนวทางการปฏิบัติของการเกษตรกระแสหลัก (Mainstream Agriculture) จุดเริ่มต้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2398 เมื่อไทยทำสนธิสัญญาเบาว์ริง ทำให้ระบบการเกษตรของไทยได้เปลี่ยนจากการผลิตที่หลากหลายเพื่อยังชีพ มาเป็นการผลิตเพื่อการค้ามากขึ้นเกิดสถานการณ์ที่เรียกว่า การปฏิวัติเขียว (Green Revolution) ในช่วงปี พ.ศ. 2503 เป็นต้นมา โดยการสนับสนุนของกลุ่มประเทศอุตสาหกรรมและบริษัทข้ามชาติทางการเกษตร รวมทั้งเกิดการค้นพบพืชพันธุ์ใหม่ที่ให้ผลผลิตสูงเกิดการร่วมใช้เครื่องจักรกลทางการเกษตรแทนแรงงานคนและสัตว์ การค้นพบปุ๋ย สารเคมีต่าง ๆ ที่สำคัญคือ ทำให้เกิดกระแสการผลิตพืชเชิงเดี่ยว (Monoculture) ที่มุ่งผลิตพืชชนิดใดชนิดหนึ่งเป็นจำนวนมาก เพื่อความสะดวกและลดต้นทุนต่อหน่วยในการให้ได้ผลผลิตเพื่อเป็นวัตถุดิบในการแปรรูป และตอบสนองต่อความต้องการของตลาดส่งออก อย่างไรก็ตามการที่มุ่งผลิตพืชชนิดใดชนิดหนึ่ง เป็นจำนวนมากทำให้เกิดรูปแบบทางการเกษตรที่ไม่หลากหลาย เกษตรกรต้องเสี่ยงอันตรายกับผลผลิตนั้นๆและจากปัจจัยทางธรรมชาติในไร่นา รวมทั้งปัจจัยทางเศรษฐกิจ

จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจสังคมแห่งชาติที่ผ่านมา 40 กว่าปีนั้น ถือได้ว่าเป็นการพัฒนาการเกษตรในยุคปฏิวัติเขียว ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงวิธีการผลิต คือ การใช้พันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ใหม่ การเตรียมดิน การใช้เครื่องมือใหม่ที่ทันสมัย การชลประทาน การใช้สารเคมีและยากำจัดศัตรูพืช เป็นการตอบสนองนโยบายการขยายตัวทางเศรษฐกิจ (Economic Growth) ซึ่งได้เน้น 3 กลยุทธ์คือ เน้นการส่งออก ได้แก่ พืชเศรษฐกิจเพียงไม่กี่ชนิด เช่น ข้าว มันสำปะหลัง อ้อย ข้าวโพด เน้นประสิทธิภาพการผลิตหรือผลผลิตต่อไร่ ซึ่งต้องลงทุนเทคโนโลยีสมัยใหม่ ได้แก่ เครื่องจักรกล เครื่องมือการเกษตร ปุ๋ย สารเคมี ซึ่งมีผลต่อดิน เน้นการเกษตรแบบครบวงจร (Contract Farming) ซึ่งเป็นเกษตรอุตสาหกรรมและธุรกิจเกษตรรายใหญ่ (ฉลอง โชติกะคาม, 2542)

จากการทำการผลิตในเกษตรเชิงเดี่ยวส่งผลกระทบต่อสภาวะแวดล้อมธรรมชาติเสื่อมโทรม ทำให้ที่ดินและแหล่งน้ำมีขีดจำกัดในการพัฒนาทรัพยากร ตลอดจนระบบตลาดและราคาสินค้าเกษตรไม่แน่นอน จึงทำให้เกษตรกรมีความเสี่ยงในการประกอบอาชีพการเกษตร โดยเฉพาะการผลิตอย่างเดี่ยวและมีรายได้หนึ่งหรือสองครั้งต่อปี นอกจากนี้พื้นที่ถือครองทางการเกษตรเริ่มลดลง จากข้อมูลปี พ.ศ.2526,2530 และ 2535 เกษตรกรถือครองพื้นที่ ครัวเรือนละ 26.36, 26.30 และ 25.94 ไร่ตามลำดับ สำหรับแรงงานภาคเกษตรมีแนวโน้มลดลงเช่นกัน คือ ร้อยละ 62.34, 60.78 และ 59.62 ตามลำดับ และจากข้อมูลของกรมส่งเสริมการเกษตรยังพบอีกว่า เกษตรกรส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรรายย่อย มีที่ดินถือครองน้อยกว่า 10 ไร่ มีอยู่ประมาณร้อยละ 30.62 ของครัวเรือนเกษตรกร การพัฒนาการเกษตรที่ผ่านมาได้เน้นให้เกษตรกรเพิ่มผลผลิต จะพึงพาอาศัยปัจจัยการผลิตภายนอกฟาร์มเป็นหลักด้วยวิธีการใช้ปัจจัยการผลิต เช่น พันธุ์ดี การใช้ปุ๋ยเคมี การใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช นอกจากทำให้เกษตรกรมีต้นทุนการผลิตเพิ่มขึ้นแล้ว ภาวะแปรปรวนของราคาผลผลิตทำให้เกษตรกรขายผลผลิตได้ไม่คุ้มทุน เกิดปัญหาภาระหนี้สิน มีการอพยพเคลื่อนย้ายแรงงานไปทำงานในเมืองทำให้เกิดปัญหาทุกปี การใช้ปุ๋ยเคมี สารเคมี และการบุกรุกทำลายป่าเพื่อขยายพื้นที่ทำกินเป็นการทำลายความสมดุลของระบบนิเวศเกษตร นอกจากนี้แล้วผลผลิตที่ได้ในไร่นา เป็นผลผลิตที่มีสารพิษตกค้างจากการใช้สารเคมี ก่อให้เกิดผลเสียต่อผู้บริโภค (กรมส่งเสริมการเกษตร, 2539: 1)

ระบบเกษตรแผนใหม่หรือการเกษตรแบบปฏิวัติเขียว เป็นระบบการผลิตที่มุ่งสนองความต้องการของตลาด มนุษย์ได้เปลี่ยนทัศนคติการมอง ดิน น้ำ ในฐานะที่เป็น “แม่ธรณี” “แม่คงคา” มาเป็นดินที่ไร้ชีวิตและมีคุณค่าเพียงเป็นปัจจัยการผลิต ผลที่ตามมาคือ “ดินไร้ชีวิต” “น้ำโสโครก” “ระบบนิเวศถูกทำลาย” “ทรัพยากรพันธุกรรมเสื่อมสลาย” นอกจากนี้ภายใต้ระบบเกษตรกรรมแผนใหม่เกษตรกรต้องพึ่งพาภายนอกนับตั้งแต่การพึ่งพาปัจจัยการผลิต การพึ่งพาการตลาดในการแลกเปลี่ยนผลผลิตเป็นเงินตรา จนถึงการใช้ระบบตลาดเพื่อแลกเปลี่ยนเงินตรา

เป็นสิ่งที่ต้องการ ซึ่งเป็นที่มาของการถูกเอารัดเอาเปรียบ และเป็นที่มาของหนี้ ความยากจน และความต่ำต้อยของเกษตรกร (เดชา ศิริภัทร, 2532)

ระบบเกษตรกรรมแผนใหม่มีผลทำให้ดินเสื่อมคุณภาพ น้ำเสีย อากาศแปรปรวน ฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล ชีวิตและสังคมเริ่มเปลี่ยนแปลง ผันผวนและวิกฤตขึ้นเรื่อย ๆ จากชีวิตที่มีอยู่มีกินอุดมสมบูรณ์ เปลี่ยนมาเป็นความอดอยากยากจนของคนส่วนใหญ่ เศรษฐกิจชาวไร่ ชาวนาล้มละลายเป็นหนี้เป็นสิน เกษตรกรรายย่อยประสบกับความล้มละลาย ที่ดินถูกเปลี่ยนมือไปเป็นของกลุ่มนายทุน ฯลฯ เป็นเหตุให้คนจนต้องย้ายถิ่นฐานเข้ามาเผชิญชีวิตในเมือง เช่น เป็นลูกจ้าง กรรมกรก่อสร้าง หญิงขายบริการ ฯลฯ ก่อให้เกิดปัญหาครอบครัวแตกแยก ชีวิตในครอบครัวขาดความอบอุ่น ชุมชนล่มสลาย (ประเวศ วะสี, 2539, หน้า 12-15)

กล่าวโดยสรุปได้ว่า การเกษตรที่เป็นกระแสหลักอยู่ในประเทศต่าง ๆ ในปัจจุบันเป็นระบบเกษตรที่ก่อให้เกิดปัญหาต่อครอบครัวและชุมชนของเกษตรกร ทำลายสิ่งแวดล้อม และผลักดันให้ประเทศที่ยากจนอยู่แล้วขาดการพึ่งพาตัวเองไปมากยิ่งขึ้นทุกที ปัญหาดังกล่าวได้เกิดขึ้นทั้งในประเทศพัฒนาแล้วและประเทศกำลังพัฒนา จนเกิดขบวนการแสวงหาระบบเกษตรกรรมทางเลือกอื่นที่มีใช้การปฏิบัติเขียวขึ้นในสังคมต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมตะวันตก ซึ่งเป็นประเทศแม่ที่เผยแพร่การเกษตรแบบการปฏิบัติเขียวออกไปทั่วโลก (วิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ, 2535)

ท่ามกลางกระแสแห่งการแสวงหา ระบบเกษตรกรรมทางเลือก และคิดค้นมาตรการในการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ แนวคิด “เศรษฐกิจพอเพียง” คือแนวคิดในการจัดการสิ่งแวดล้อมที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงได้พระราชทานพระราชดำริเป็นมาตรการหนึ่ง ที่คาดว่าจะได้รับความสนใจอย่างกว้างขวางว่าน่าจะแก้ไขปัญหามลพิษสิ่งแวดล้อมได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกรณีของประเทศไทย ที่รายได้สำคัญยังขึ้นกับผลผลิตทางการเกษตร ดังที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระบรมราโชวาท ซึ่งพระราชทานในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรและอนุปริญญาบัตรแก่นิสิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ผู้สำเร็จการศึกษา ประจำปี ๒๕๐๗ วันพฤหัสบดีที่ ๑๕ กรกฎาคม ๒๕๐๘ ดังนี้ (มูลนิธิพระดาบส, 2552)

“...แม้บ้านเมืองของเราจะเจริญเปลี่ยนแปลงไป มีรายได้ต่างอื่น ๆ เพิ่มมากขึ้นกว่าแต่ก่อนก็ตาม รายได้สำคัญของประเทศ ก็ยังขึ้นอยู่กับผลผลิตทางการเกษตรเป็นสำคัญ ยิ่งเรามีความจำเป็น ต้องปรับปรุงสภาพบ้านเมือง และยกฐานะความเป็นอยู่ของประชาชนให้สูงขึ้นเช่นในปัจจุบันนี้ การเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร จึงยังเป็นสิ่งสำคัญควรคำนึงถึงให้มาก และควรเร่งรัดจัดทำให้ได้ผล เพราะผลผลิตทางการเกษตรเป็นทั้งสิ่งที่ใช้บริโภค และเป็นวัตถุดิบเพื่ออุตสาหกรรมด้วย...”

และต่อมาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระบรมราโชวาท ซึ่งพระราชทานพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ณ หอประชุมมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วันศุกร์ที่ ๑๕ กรกฎาคม ๒๕๑๗ ดังนี้ (มูลนิธิพระดาบส, 2552)

“...การช่วยเหลือสนับสนุนประชาชนในการประกอบอาชีพและตั้งตัว ให้มีความพอกินพอใช้ก่อนอื่นเป็นพื้นฐานนั้นเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งยวด เพราะผู้ที่มีอาชีพและฐานะเพียงพอที่จะพึ่งตนเอง ย่อมสามารถสร้างความเจริญก้าวหน้าระดับที่สูงขึ้นไปได้โดยแน่นอน ส่วนการถือหลักที่จะส่งเสริมความเจริญให้ค่อยเป็นไปตามลำดับ ด้วยความรอบคอบระมัดระวังและประหยัดนั้น ก็เพื่อป้องกันความผิดพลาด ล้มเหลว และเพื่อให้บรรลุผลสำเร็จได้แน่นอนบริบูรณ์ เพราะหากไม่กระทำด้วยความระมัดระวังย่อมจะหวังผลเต็มเม็ดเต็มหน่วยได้โดยยาก ยกตัวอย่าง เช่นการปราบศัตรูพืช ถ้าทุ่มเททำไปโดยไม่มีจังหวะที่ถูกต้อง และโดยมิได้ศึกษาข้อมูลต่าง ๆ ให้กระจ่างชัดอย่างทั่วถึง ก็อาจสิ้นเปลืองแรงงาน ทุนทรัพย์ วัสดุอุปกรณ์ที่ล้วนมีราคาไป โดยได้รับผลไม่คุ้มค่ายิ่งกว่านั้น การทำลายศัตรูพืชยังอาจทำลายศัตรูของพืชที่มีอยู่บ้างแล้วตามธรรมชาติ และทำอันตรายแก่ชีวิตคนสัตว์สัตว์เลี้ยงอีกด้วย การพัฒนาอย่างถูกต้อง ซึ่งหวังผลอันยั่งยืนไพศาลจึงต้องวางแผนเป็นลำดับขั้นอย่างถี่ถ้วนทั่วถึง ให้องค์ประกอบของแผนงานทุกส่วนสัมพันธ์และสมดุลกันโดยสอดคล้อง...”

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงยึดมั่นในแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงนี้เรื่อยมาสำหรับโครงการพัฒนาที่พระองค์ทรงมีส่วนเกี่ยวข้อง พระองค์ทรงเน้นการแก้ปัญหาที่ระดับย่อย กล่าวคือเริ่มที่ระดับครอบครัวและระดับชุมชน พระองค์ทรงมุ่งเน้นการแก้ปัญหาที่ต้นเหตุ ด้วยแนวความคิดนี้เองทำให้สิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายในการดำเนินการต่ำ อาศัยความรู้ในระดับท้องถิ่นที่เรียกว่าภูมิปัญญาชาวบ้าน และมีความเป็นไปได้สูงในการทางปฏิบัติ (มนัส สุวรรณ, 2549)

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งเน้นการพึ่งตนเองได้ แม้ยามยากจนหรือมีวิกฤตทางเศรษฐกิจ แต่สามารถรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของโลกและก้าวทันโลกในสิ่งที่มีเหตุมีผล โดยสำนึกในคุณธรรมการดำเนินชีวิต มีสติ และใช้ปัญญาเลือกรับและกระทำในสิ่งที่ไม่เป็นการทำลายตนเองและสิ่งแวดล้อม อันเป็นระบบภูมิคุ้มกันในโลกยุคโลกาภิวัตน์ (www.thaitopic.com, 2551)

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) โดยคณะอนุกรรมการการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง ได้ริเริ่มการสร้างขบวนการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อสานต่อความคิดและเชื่อมโยง การขยายผลที่เกิดจากการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ ซึ่งจากภาวะวิกฤตเศรษฐกิจปี 2540 ทำให้คนไทยให้ความสำคัญต่อการพัฒนาตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงตามพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมากขึ้น สศช. จึงได้เชิญผู้ทรงคุณวุฒิจากสาขาต่างๆ มาร่วมกันกลั่นกรองพระราชดำรัสเพื่อสรุปเป็น

นิยาม “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” และได้ัญญะมาเป็นปรัชญานำทางในการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 และฉบับที่ 10 ซึ่งเป้าหมายหลักของการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง ไปใช้เป็นกรอบความคิด หรือส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตของคนไทยทุกคน ผ่านการสร้างความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับหลักเศรษฐกิจพอเพียงให้ประชาชนทุกคนสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้เหมาะสม และปลูกฝังปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ในการดำรงชีวิตให้อยู่บนพื้นฐานของเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อเสริมสร้างพลังให้ประเทศไทยสามารถพัฒนาไปได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ โดยให้ความสำคัญกับการสร้างฐานรากทางเศรษฐกิจและสังคมให้เข้มแข็ง รักษาความสมดุลของทุนและทรัพยากรในมิติต่างๆ ตลอดจนสามารถปรับตัวให้พร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลงได้อย่างรู้เท่าทัน และนำไปสู่ประโยชน์สุขของคนไทยในที่สุด (สำนักงานคณะกรรมการกำกับหลักทรัพย์และตลาดหลักทรัพย์, 2550)

ท้องถิ่นอำเภอคอยสะเก็ดดั้งเดิมมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย อาศัยการทำเกษตรแบบดั้งเดิม แต่จากกระแสการพัฒนาของประเทศที่ผ่านมาได้ทำให้วิถีการผลิตของเกษตรกรต้องเปลี่ยนไปเป็นการปลูกพืชเชิงเดี่ยว ที่เกิดจากการส่งเสริมของภาครัฐ ไม่ว่าจะเป็นยาสูบ กระเทียม ข้าวโพด เป็นต้น ทำให้เกษตรกรต้องเปลี่ยนรูปแบบการผลิตหันมาใช้สารเคมีในการปราบศัตรูพืช การปลูกพืชเชิงเดี่ยวแบบนี้ได้ส่งผลให้เกิดความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อม ไม่ว่าจะเป็นความเสื่อมโทรมของดินและแหล่งน้ำ ซึ่งชุมชนบ้านป่าไผ่ก็เป็นชุมชนหนึ่งที่รับผลกระทบจากการพัฒนาและการปรับเปลี่ยนรูปแบบการผลิตที่กล่าวไปนี้เช่นกัน ท่ามกลางปัญหาจึงมีเกษตรกรบางกลุ่มได้ปรับเปลี่ยนวิถีการผลิตมาสู่เกษตรกรรมทางเลือกที่มุ่งเน้นการผลิตแบบยังชีพ พึ่งตนเอง และพออยู่พอกิน โดยชาวบ้านได้นำมาปรับใช้ในรูปแบบต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นเกษตรผสมผสาน เกษตรอินทรีย์ และรูปแบบอื่นๆ ตามเงื่อนไขและความเหมาะสมของระบบนิเวศที่แตกต่างกัน ซึ่งแต่ละรูปแบบต่างมุ่งที่จะทำให้เกิดการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ และมีการจัดการหมุนเวียนทรัพยากรในการผลิตอย่างสมดุล รวมถึงการลดและหลีกเลี่ยงการพึ่งพิงปัจจัยการผลิตจากภายนอก

นอกจากนี้เกษตรกรในชุมชนกลุ่มนี้ยังเลือกที่จะนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงดังที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระราชดำรัสไว้มาปรับใช้ในการดำเนินชีวิตจนประสบความสำเร็จ แต่ยังมีเกษตรกรที่เป็นส่วนใหญ่ในชุมชนก็ยังคงยึดรูปแบบการผลิตเชิงพาณิชย์อยู่ ทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาถึงการปรับตัวของเกษตรกรในการมาทำการผลิตภายใต้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ทั้งนี้เพื่อให้ทราบถึงปัจจัยของเกษตรกรในการปรับตัวมาทำการผลิตภายใต้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง วิธีคิดหรือการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ในการดำรงชีวิต กระบวนการเรียนรู้ของเกษตรกรต่อแนวคิดเกษตรกรรมทางเลือกตามแนวความคิดเศรษฐกิจพอเพียง รวมทั้ง

รูปแบบ และพฤติกรรมในการปรับตัวมาทำการผลิตเกษตรกรรมทางเลือกตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ตลอดจนปัญหาของเกษตรกรเกี่ยวกับการนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงไปปรับใช้

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1.2.1 เพื่อศึกษาถึงบริบททางภูมิสังคม วัฒนธรรม ความเชื่อ และค่านิยมของชุมชนมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับการปรับตัว ในกระบวนการผลิตมาทำการเกษตรกรรมทางเลือกภายใต้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง

1.2.2 เพื่อศึกษาถึงแนวคิดและกระบวนการเรียนรู้ใหม่ของกลุ่มเกษตรกรในชุมชนที่ทำการผลิตเกษตรกรรมทางเลือกตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงและกลุ่มเกษตรกรที่ยึดรูปแบบการเกษตรเชิงพาณิชย์ต่อแนวความคิดทฤษฎีใหม่ทางการเกษตร

1.2.3 เพื่อศึกษาเปรียบเทียบความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการเกษตรกรรมทางเลือกตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของกลุ่มเกษตรกรที่ทำเกษตรกรรมทางเลือกกับกลุ่มเกษตรกรที่ทำเกษตรกรรมเชิงพาณิชย์หรือเกษตรกรเคมีกับพฤติกรรมปรับตัวมาทำการผลิตแบบเกษตรกรรมทางเลือกตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรในชุมชน

1.2.4 เพื่อศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างความรู้ความเข้าใจ การพึ่งตนเองความเข้มแข็งชุมชนกับพฤติกรรมปรับตัวมาทำการผลิตแบบเกษตรกรรมทางเลือกตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรในชุมชน

1.3 คำถามการศึกษา

คำถามของการศึกษานี้จึงมุ่งไปที่

1.2.1 ภายใต้บริบททางสังคม วัฒนธรรม ความเชื่อ ค่านิยม ที่คล้ายคลึงกัน ทำไมเกษตรกรบางกลุ่มจึงเลือกทำการเกษตรกรรมทางเลือกภายใต้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง และทำไมเกษตรกรส่วนใหญ่ยังคงยึดรูปแบบการเกษตรเชิงพาณิชย์อยู่

1.2.2 กลุ่มเกษตรกรในชุมชนที่ทำการผลิตรูปแบบเกษตรกรรมทางเลือกตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง และกลุ่มเกษตรกรที่ยึดรูปแบบการเกษตรเชิงพาณิชย์มีวิถีคิด และกระบวนการเรียนรู้ใหม่เกี่ยวกับแนวความคิดทฤษฎีใหม่ทางการเกษตรแตกต่างกัน

1.2.3 กลุ่มเกษตรกรในชุมชนที่ทำการผลิตรูปแบบเกษตรกรรมทางเลือก และกลุ่มเกษตรกรที่ยึดรูปแบบการเกษตรเชิงพาณิชย์มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการเกษตรกรรมทางเลือกตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงแตกต่างกัน

1.2.4 ปัจจัยความรู้ความเข้าใจ ความเข้มแข็งชุมชน การพึ่งตนเอง มีความสัมพันธ์ที่ส่งผลต่อพฤติกรรมกรรมการปรับตัวมาทำเกษตรกรรมทางเลือกตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรในชุมชน

1.4 ขอบเขตของการศึกษา

1.4.1 ขอบเขตด้านพื้นที่

การวิจัยครั้งนี้ได้เลือกศึกษาเฉพาะพื้นที่หมู่บ้านป่าไผ่ หมู่ที่ 2 ตำบลแม่โป่ง อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ โดยผู้วิจัยมีเกณฑ์ในการคัดเลือกพื้นที่ดังนี้

- 1) เป็นชุมชนหมู่บ้านภาคเหนือที่มีการประกอบอาชีพทางการเกษตรในการดำรงชีพเป็นหลักมาโดยตลอด
- 2) ภายในชุมชนมีการทำการเกษตรหลายระบบ คือ ระบบเกษตรเชิงพาณิชย์หรือเกษตรเคมี ระบบเกษตรอินทรีย์ และเกษตรผสมผสานและเกษตรกรในชุมชนบางส่วนยังได้นำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้ทั้งในด้านการผลิตและการดำรงชีวิต
- 3) ชุมชนได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกหลายหน่วยงาน อาทิ ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยแม่โจ้ เป็นต้น

1.4.2 ขอบเขตด้านประชากร

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยจะทำการศึกษาเกษตรกรภายในชุมชนหมู่บ้านป่าไผ่ หมู่ที่ 2 ตำบลแม่โป่ง อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ โดยผู้วิจัยพิจารณาสุ่มตัวอย่างเพื่อให้เหมาะสมกับงานวิจัย คือ กลุ่มเกษตรกรที่ยังคงยึดรูปแบบการผลิตเกษตรเชิงพาณิชย์หรือเกษตรเคมี กลุ่มเกษตรกรที่ทำการผลิตแบบเกษตรอินทรีย์ กลุ่มเกษตรกรที่ทำการผลิตแบบเกษตรผสมผสาน รวมถึงเกษตรกรที่ทำการผลิตรูปแบบอื่นๆ ด้วย

1.4.3 ขอบเขตด้านเนื้อหา

1. บริบทชุมชน

1.1 ประวัติและพัฒนาการของความเป็นชุมชนป่าไผ่

1.2 ลักษณะทั่วไปของชุมชนป่าไผ่

1.2.1 ลักษณะภูมิประเทศของชุมชน

1.2.2 สภาพภูมิอากาศ

1.2.3 โครงสร้างทางกายภาพและสาธารณูปโภค

1.2.4 ระบบชลประทานและระบบการจัดการน้ำของหมู่บ้านป่าไผ่

1.2.5 การคมนาคม

1.2.6 จำนวนประชากร

2. บริบททางภูมิสังคม วัฒนธรรม ความเชื่อ และค่านิยมโดยรวมว่าเป็นส่วนมีผลต่อกระบวนการปรับตัวเปลี่ยนแปลงรูปแบบการผลิตมาเป็นการทำเกษตรกรรมทางเลือกตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง

2.1 ข้อมูลทั่วไปของเกษตรกรในชุมชน

- ข้อมูลทางสังคมและเศรษฐกิจ ได้แก่ การถือครองที่ดิน ภาวะหนี้สิน

2.2 วิธีการผลิต

2.3 ระบบความเชื่อ ประเพณี วัฒนธรรม และค่านิยมของชุมชน

3. วิธีคิดและกระบวนการเรียนรู้ใหม่ของเกษตรกรในชุมชนที่มีต่อการเกษตรกรรมทางเลือกตามแนวความคิดเศรษฐกิจพอเพียง

3.1 วิธีคิดและกระบวนการเรียนรู้ใหม่ระหว่างเพศของเกษตรกรในชุมชน

- เพศชาย เพศหญิง

3.2 วิธีคิดและกระบวนการเรียนรู้ใหม่ของเกษตรกรแต่ละกลุ่มในชุมชน

- เกษตรกรมีที่ดิน
- เกษตรกรไร้ที่ดิน
- เกษตรกรเช่าที่ดิน

4. ความแตกต่างของความรู้ความเข้าใจกับพฤติกรรมปรับตัวมาทำการผลิตแบบเกษตรกรรมทางเลือกตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของกลุ่มเกษตรกรในชุมชน

5. ความสัมพันธ์ระหว่างความรู้ความเข้าใจ การพึ่งตนเอง ความเข้มแข็งชุมชนกับพฤติกรรมปรับตัวมาทำการผลิตแบบเกษตรกรรมทางเลือกตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของกลุ่มเกษตรกรในชุมชน

1.4.4 ขอบเขตด้านเวลา

ผู้วิจัยคาดว่าจะใช้เวลาในการศึกษาตั้งแต่เดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2549 ถึงเดือนตุลาคม พ.ศ. 2552

1.5 นิยามศัพท์ในการศึกษา

เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง เศรษฐกิจที่สามารถพึ่งตนเองได้ คือทำให้ตนเองสามารถอยู่ได้อย่างพอมีพอกิน ตั้งอยู่บนหลักการของความพอประมาณ ความมีเหตุผล และมีภูมิคุ้มกันตนเองให้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของสังคม ร่วมกับการมีความรู้คู่คุณธรรม โดยในงานวิจัยนี้ไม่ได้มองแค่

การนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงไปปรับใช้ในเรื่องของการผลิตภาคเกษตรกรรมเพียงอย่างเดียว แต่
ยังมองถึงการนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงไปปรับใช้ในเรื่องของวิถีการดำเนินชีวิตของชาวบ้านใน
ชุมชนด้วย

เกษตรกรรมทางเลือกตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง การประกอบอาชีพของ
กลุ่มเกษตรกรที่มีรูปแบบของการผลิตทางการเกษตรที่นอกเหนือจากการผลิตในระบบเกษตรกรรม
แผนใหม่หรือเกษตรเชิงพาณิชย์ ได้แก่ เกษตรอินทรีย์ และ/หรือ เกษตรผสมผสาน โดยเกษตรกรมี
แนวคิดใหม่และปรับวิถีการดำรงชีวิตของตามแนวพระราชดำริให้พอมีพอกิน พึ่งตนเอง เชื่อมโยง
กับการฟื้นฟูและดำรงรักษาไว้ซึ่งความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศ เน้นความหลากหลายทาง
ชีวภาพ โดยอาศัยเทคนิควิธีการที่เป็นธรรมชาติ มีการทำปุ๋ยอินทรีย์ ปุ๋ยชีวภาพ รวมทั้งสารสกัดจาก
สมุนไพรธรรมชาติในการป้องกันและกำจัดศัตรูพืชเพื่อใช้เอง หลีกเลี่ยงการปราบศัตรูพืชโดยใช้
สารเคมี ซึ่งทำลายศัตรูพืชแต่ก็ทำลายชีวิตคนและสิ่งแวดล้อมด้วย เกษตรกรรมทางเลือกยังถือเป็น
เกษตรองค์รวม คือ รวมเอาวิถีชีวิต วัฒนธรรม เพื่อสร้างความยั่งยืน และความมั่นคง ให้แก่
เกษตรกร ชุมชน และสิ่งแวดล้อม

เกษตรเชิงพาณิชย์หรือเกษตรเคมี หมายถึง ระบบการเกษตรที่เน้นการผลิตเพื่อการค้า
โดยการผลิตต้องพึ่งพาปัจจัยภายนอก เช่น ปุ๋ยเคมี สารเคมีกำจัดแมลงและวัชพืช อาศัยเทคโนโลยี
สมัยใหม่ และเป็นการเกษตรแบบเชิงเดี่ยว คือ การปลูกพืชเพียงชนิดเดียว ในขณะที่เดียวกันก่อให้เกิด
ความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อม ส่งผลกระทบต่อสุขภาพของผู้ทำการผลิตและ
ผู้บริโภค

การปรับตัวของเกษตรกร หมายถึง การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของเกษตรกร ในด้านของ
การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการผลิตทางการเกษตรจากเกษตรเชิงพาณิชย์หรือเกษตรเคมี มาเป็นการ
เกษตรกรรมทางเลือกตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งเชื่อมโยงกับระบบความสมบูรณ์ของระบบ
นิเวศ รวมถึงการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตและพฤติกรรมของเกษตรกรในชุมชน อาทิ การประหยัด การ
พึ่งตนเองด้วยการทำปุ๋ยอินทรีย์และปุ๋ยชีวภาพใช้เอง การทำการเกษตรกรรมโดยการคำนึงถึงความ
ปลอดภัยของผู้ผลิตและผู้บริโภคด้วยการปลูกพืชแบบปลอดสารพิษ เป็นต้น

กระบวนการเรียนรู้ หมายถึง การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและองค์ความรู้ของเกษตรกร
อันเนื่องมาจากประสบการณ์ทางตรง เช่น การเรียนรู้ด้วยการลงมือปฏิบัติเองของเกษตรกรและจาก
ประสบการณ์ทางอ้อม เช่น การเรียนรู้จากการได้รับการฝึกอบรม การแลกเปลี่ยนความรู้
ประสบการณ์ระหว่างกลุ่มเกษตรกร เป็นต้น

ความเข้มแข็งชุมชน หมายถึง ความสามารถของเกษตรกรในชุมชนในการรวมกลุ่มกัน
ทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม โดยอาศัยภูมิปัญญาและความสามารถที่มีอยู่เป็นพื้นฐานประกอบการ

ดำเนินชีวิต มีการช่วยเหลือแบ่งปันกัน มีการรวมกลุ่มและสร้างเป็นเครือข่ายเชื่อมโยงระหว่างกัน เพื่อการแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ระหว่างกลุ่มเกษตรกรในชุมชน สร้างเครือข่ายกลุ่มอาชีพ และขยายกิจกรรมทางเศรษฐกิจให้หลากหลายโดยประสานความร่วมมือกับภาครัฐกิจ ภาคองค์กรพัฒนาเอกชน และภาคราชการในด้านเงินทุน การตลาด การผลิต การจัดการ

การพึ่งตนเอง หมายถึง การมุ่งเน้นการผลิตพืชผลให้เพียงพอับความต้องการบริโภคในครัวเรือนเป็นอันดับแรก เมื่อเหลือพอจากการบริโภคแล้วจึงคำนึงถึงการผลิตเพื่อการค้าเป็นอันดับรองลงมา ผลผลิตส่วนเกินที่ออกสู่ตลาดก็จะเป็นกำไรของเกษตรกร รวมถึงการพึ่งตนเองของเกษตรกรในชุมชนในการดำเนินชีวิตตามทางสายกลาง มีพอกินพอใช้ มีการออมทรัพย์ ลดรายจ่าย และการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในชุมชน รวมทั้งมีอำนาจในการจัดการเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมทั้งในครอบครัว และชุมชน

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved